

Якобчук Г. Р.,

кандидат психологічних наук, доцент
Херсонський державний університет, м. Херсон

Постановка проблеми. Проблема готовності до школи у вітчизняній та зарубіжній науці не нова, але є актуальною і потребує уваги. Особливо важливо, на наш погляд, найбільш повно визначити найістотніші і необхідні якості особистості, рівень розвитку психічних функцій, початкових знань і умінь майбутнього школяра з метою надання допомоги вихователям у побудові продуктивної моделі особистості майбутнього учня.

Аналіз досліджень і публікацій. Образ результату є засобом підвищення ефективності виховно-освітнього процесу в дитячих дошкільних установах. Аналізуючи роботи педагогів та психологів, ми визначимо від яких характеристик педагогічної праці залежить продуктивність педагогічної діяльності вихователя.

Метою даної статті є дослідження критеріїв продуктивності вихователя дитячого дошкільного закладу.

Виклад основного матеріалу. Під готовністю до школи І. Н. Агафонова [1, с.6] розуміє такий рівень психічного і фізичного розвитку дітей, при якому вимоги систематичного навчання в школі не призводять до порушення здоров'я і психічного розвитку дитини. На наш погляд готовність до школи можна визначити як стан психофізіологічних систем організму дитини, що забезпечує ефективне виконання певних дій, пов'язаних з освоєнням шкільної програми. Зрілість особливо важливих компонентів готовності до школи не тільки сприяє збереженню благополучного загального фізичного і психічного самопочуття дитини, але і є критеріями успішного освоєння нового виду діяльності та загального розвитку дитини.

У шкільній зрілості традиційно виділяють три аспекти готовності:

1. особистісний (соціальний),
2. інтелектуальний,
3. емоційно-вольовий.

В особистісній готовності І. Н. Агафонова, Г. Г. Кравцова, Р. Б. Стеркіної, Г. В. Антонова та ін. виділяють аспекти сформованості системи відносин: ставлення до самого себе, ставлення до дорослих, до однолітків, ставлення до навчання і до школи. Найважливішим показником готовності старшого дошкільника до шкільного типу навчання та способу життя - адекватна, об'єктивна оцінка власних можливостей до діяльності та її результатів. У процесі спілкування дитини з дорослими виникає ще одна важлива складова готовності до школи - здатність прийняти дорослого в новій якості, в якості вчителя, вимогам якого дитина охоче підкоряється (М. І. Лісіна). Необхідно визнання авторитету вчителя, розуміння його соціальної ролі. Особистісна готовність до школи виявляється також в активності, в зацікавленості вирішувати спільні завдання, в потреби допомагати одноліткам, в дисциплінованості, в умінні підкорятися встановленим правилам, у прояві наполегливості, старанності. У тематиці особистісної готовності до школи багато дослідників підкреслюють особливу значимість мотиваційного плану, формування "внутрішньої позиції школяра" (Л. І. Божович), в основі якої лежить сплав різних типів мотивів навчання. До мотивів, що надає найбільш позитивний вплив на оволодіння шкільною програмою, відносяться такі:

- 1) Соціальний, пов'язаний з потребою спілкуватися з іншими людьми і набувати новий соціальний статус.
- 2) Пізнавальний, пов'язаний безпосередньо з навчальною діяльністю, з потребою активно пізнавати нове.

Л. А. Венгер [4, с.57] також відзначає важливість бажання йти в школу, заснованого не так на зовнішніх атрибутах, як на розумінні пізнавального значення шкільного навчання, умінні розуміти шкільну задачу, тобто виділяти в навчальних заняттях не їхню зовнішню (складну або ігрову) форму, а те, чому потрібно навчитися. Л. А. Венгер вважає важливим ставлення до дорослого, як до вчителя, вказівки якого обов'язкові.

В. С. Мухіна [7, с.267] зазначає необхідність розвиненості тих якостей особистості дитини, які допоможуть йому увійти в колектив класу, знайти своє місце в ньому. Це громадські мотиви поведінки, ті засвоєні дитиною правила поведінки по відношенню до інших людей і те вміння встановлювати і підтримувати взаємини з однолітками, які формуються в спільній діяльності дошкільнят, за допомогою засвоєння дітьми досвіду суспільної поведінки, тобто освоєння духовно-моральних правил і норм поведінки.

У програмі виховання в дитячому садку [9] моральному вихованню дітей відводиться велике місце. Тут відзначаються завдання, пов'язані з формуванням любові до рідного міста, селу, краю, Батьківщини, виховання поваги до дорослих, навичок культурної поведінки, моральних звичок, відповідального ставлення до виконання доручень і обов'язків, організованості, здатності справедливо оцінювати свої вчинки і вчинки інших дітей, виховання поваги до дорослих, до їх праці. Всі ці якості: знання, уміння, звички, є необхідними для успішної адаптації до шкільних умов.

Е. Е. Кравцова [6] зазначає три сфери, де виявляються труднощі. Це - група труднощів, пов'язана з нерозумінням школярами самої ситуації уроку, істинного сенсу питань вчителя, його професійної ролі. Друга група труднощів пов'язана з недостатнім розвитком у дітей спілкування і здатності взаємодіяти з іншими дітьми. І остання група пов'язана зі специфічним ставленням дошкільника до самого себе, до своїх можливостей і здібностей, до своєї діяльності та її результатів. Тому необхідно врахувати всі вище зазначені упущення в особистісному вихованні та розвитку дітей, з метою розвитку у них адаптаційних здібностей до нових умов, колективу, і допомоги, пов'язаної з пристосуванням до нових для дошкільнят вимогам шкільної системи навчання і виховання дітей.

Найбільш розробленою в області готовності до школи є область інтелектуальної зрілості дитини, в якій провідні вчені (А. В. Запорожець, Л. А. Венгер, Р. С. Немов та ін.) Відзначають зрілість всіх психічних функцій, що відповідають за розвиток пізнавальних процесів і оволодіння новими знаннями.

У розділі "Розумове виховання" "Програми виховання в дитячому садку" [9] зазначено, що вихователь повинен вчити дітей спостерігати, порівнювати, виділяти істотне в сприйнятих явищах, розуміти найпростіші причинно-наслідкові зв'язки, формувати у дітей правильні уявлення про найпростіші явища природи і суспільного життя, удосконалювати відчуття і сприйняття, розвивати увагу, уяву, мислення і мову. У програмі "Дитинство" наголошується важливість сформованості таких важливих психічних функцій, як: диференційоване сприйняття, здатність групувати і класифікувати предмети, відповідати на найрізноманітніші питання, міркувати, а також самостійно формулювати питання, користуватися наочними моделями, схемами для вирішення завдань, розвиненість пізнавальної активності, висувати самостійну пізнавальну задачу і самостійно її вирішувати. На розвиток провідних пізнавальних функцій спрямовані програми "Обдарована дитина" і програми "Розвиток".

В. С. Мухіна в інтелектуальній зрілості виділяє такі параметри, як: вміння планомірно обстежити предмети, явища, виділяти їх різноманітні властивості, володіння досить повним, точним і розчленованим сприйняттям. Особливо високі

вимоги вона пред'являє до мислення дитини. Так дитина повинна вміти виділяти суттєве в явищах навколишньої дійсності, вміти порівнювати їх, бачити подібне і відмінне, повинна навчитися міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки.

Ще однією стороною психічного розвитку, зазначає В. С. Мухіна, критерієм готовності дитини до шкільного навчання є розвиток мови, а саме вміння зв'язно, послідовно описати предмет, картину, подію, передавши хід своєї думки, пояснити те чи інше явище, правило. Необхідність сформованості образного мислення, уяви, творчості, основ словесно-логічного мислення відзначали А. В. Запорожець, Н. Н. Под'яков, Ф. А. Сохін, Л. А. Венгер, Л. А. Парамонова, а також оволодіння засобами пізнавальної діяльності.

Необхідність розвитку таких якостей мислення як гнучкість, стійкість, що виявляється в доцільною затримці вже виділених значущих, істотних ознак аналізованих ситуацій, в утриманні їх в думці і актуалізації у відповідних умовах, виділяють у своїх дослідженнях Г. П. Антонова та І. П. Антонова.

Важливість розвитку гнучкості розумової діяльності дітей як чинника розвитку продуктивного і творчого мислення зазначає у своїх роботах Е. С. Єрмакова. Т. В. Чередникова наголошує на необхідності розвитку таких здібностей, як сприймати, запам'ятовувати, зберігати і переробляти інформацію, розуміти, аналізувати, зіставляти, систематизувати, робити висновки, концентрувати, розподіляти, переключати увагу, вміти висловлювати свої знання в дії, знакові.

Про необхідність розвитку розумових операцій таких як: порівняння, класифікація, аналіз, синтез, абстракції, узагальнення зазначав у своїх роботах С. Л. Рубінштейн [10, с.377]. З метою розвитку розумового процесу у дітей С. М. Бондаренко пропонує навчати їх порівнянню. Розвиток мови, як одного з головних критеріїв успішного навчання в школі, зазначає у своїх роботах Д. Б. Ельконін, О. С. Ушакова, Л. Б. Фесюкова, Л. Г. Парамонова.

У дослідженнях під керівництвом Ф. А. Сохіна і О. С. Ушакової виділені три основні напрямки розробки психолого-педагогічних проблем розвитку мовлення дошкільнят. Це - структурний (формування різних структурних рівнів системи мови - фонетичної, лексичної, граматичної), функціональний (формування навичок володіння мовою в його комунікативній функції - розвиток зв'язного мовлення, мовного спілкування); когнітивне, пізнавальне (формування здатності до елементарного усвідомлення мовних і мовленнєвих явищ).

Л. Г. Парамонова відзначає, що в якості однієї з необхідних передумов навчання дитини грамоті є розвиток його слухової функції (сюди входить і слухова диференціація звуків мови, а також початкові форми звукового аналізу та синтезу слів). А також вона виділяє ряд передумов для оволодіння письмовою мовою:

1. розвинена слухова функція,
2. достатній рівень сформованості зорово-просторових уявлень,
3. добре володіння усною мовою,
4. розвинена дрібна моторика рук.

Д. Б. Ельконін [5] так само в якості передумов оволодіння читанням відзначає наявність розвиненого фонематичного слуху та оволодіння звукобуквеним аналізом слів.

Л. Б. Фесюкова [11] виділяє у сформованості мовлення, як показника готовності до шкільного навчання такі якості як

1. ясне вимову всіх звуків рідної мови;
2. вміння дитини говорити тихо - голосно - тихо, міняти типи мовлення: швидко - повільно - швидко;
3. використовувати в мові всі засоби інтонаційної виразності;
4. вміння вести діалог, логічно відповісти на поставлені питання, самим дітям задавати правильно побудовані в мовному плані питання;
5. володіння умінням зв'язно, логічно, без зайвих повторів, перескоків, заміток і тривалих пауз розповідати казки, оповідання;
6. рівень культури мовного спілкування (розмовляти, дивлячись в очі співрозмовнику, не переривати без вибачення мовців).

Третій аспект готовності - емоційно-вольової, що включає в себе здатність до тривалого вольової дії (зусиллю), сформованість довільної сфери діяльності.

Д. Б. Ельконін виділяє розвиненість таких якостей:

- Уміння свідомо підпорядковувати свої дії правилом, узагальнено визначає спосіб дії;
- Уміння орієнтуватися на задану систему вимог;
- Уміння уважно слухати говорить і виконувати завдання, пропонувані в усній формі.

М. А. Васильєва зазначає необхідність вміння дитини направляти розумові зусилля на вирішення строго визначених навчальних завдань, які вимагають від дитини великої зосередженості і послідовності в міркуваннях, певної дисципліни думки, вміння контролювати свої дії.

Деякі вчені, крім аспектів: особистісного, інтелектуального і емоційно-вольового виділяють ще й інші. Так Л. Парамонова, Т. Алієва, А. Арушанова виділяють спеціальну готовність, в основі якої оволодіння початками грамот (читанням, листом, математикою), елементами навчальної діяльності (виділення завдань із загального контексту діяльності, свідомість і узагальнення способів вирішення, планування і контролю, оволодіння загальним темпом і ритмом роботи). Р. С. Немов виділяє такі види готовності, як: психологічна (що включає розвиненість пізнавальних процесів), мовна готовність, особистісна готовність (наявність інтересу до навчання, придбання нових знань, умінь), мотиваційна готовність (яка включає потреба в досягненні успіхів, відповідну самооцінку і рівень домагань), комунікативні риси характеру дитини (товариськість, контактність, чуйність, поступливість та ін.) Г. П. Антонова та І. П. Антонова [2, с.7] під психологічною готовністю розуміють фізичну, інтелектуальну, морально-вольову і трудову готовність.

На наш погляд, найбільш повно ця проблема викладена І. Н. Агафоновой, яка виділяє такі компоненти готовності до школи як:

1. Інтелектуальна готовність - це відповідна віковому рівню зрілості всіх пізнавальних психічних процесів (відчуття, сприйняття, уявлення, увагу, пам'ять, мислення).
2. Особистісна готовність - це зрілість системи відносин дошкільника. Серед найважливіших відносин, що визначають успішність подальшої адаптації в школі, ставлення до самого себе, ставлення до дорослих, ставлення до однолітків, ставлення до навчання і школи.
3. Емоційна готовність - це здатність на відповідному віком рівні адекватно сприймати емоції інших і виражати власні емоції.
4. Суб'єктна готовність - це зрілість дошкільника як майбутнього суб'єкта навчальної діяльності. Серед передумов навчальних умінь, якими оволодівають дошкільнята, виділяємо:

- Передумови до оволодіння письмом, (фонематичний слух, дрібна моторика руки);
- Передумови до оволодіння рахунком (уявлення про кількість);
- Передумови до оволодіння читанням;
- Освоєння мови як системи прийняття та передачі інформації.

Про необхідність формування початкових умінь у сфері навчальної діяльності писала О. А. Бондаренко [3, с.116]. Вона включає в них здатність чути і слухати вихователя, діяти за наміченим планом, слідувати наміченій меті, контролювати свої слова і дії на основі вказівок, проявляти активний розумовий інтерес, ініціативу і організованість, досягати результатів у своїй роботі, діяти самостійно, вміння виділити навчальну задачу і перетворити її в самостійну мету діяльності. Обговорюючи проблему готовності до школи, Д. Б. Ельконін також на перше місце ставив сформованість необхідних передумов навчальної діяльності.

5. Мотиваційна готовність - це зрілість мотиваційних сфер, важливих для подальшої навчальної діяльності. Серед останніх особливе місце займає пізнавальна мотивація і мотивація досягнення.

6. Вольова готовність - здатність прийняти задачу, діяти щодо її здійснення, аналізувати отриманий результат.

7. Комунікативна готовність - здатність дошкільника адекватно встановлювати контакти з однолітками і дорослими.

У програмі розвитку та виховання дітей у дитячому садку "Дитинство" виділяються умови повноцінного змістовного спілкування з однолітками і дорослими. Це кілька форм спілкування:

- Ділове спілкування, в яке вступає дитина, прагнучи навчитися у дорослого чого-небудь;
- Пізнавальне спілкування з вихователем з приводу хвилюючих дитини пізнавальних проблем;
- Особистісне спілкування, в яке вступає дитина, щоб обговорити з дорослим проблеми, пов'язані з емоційним, моральним світом людей, з їх вчинками, переживаннями.

Отже, з наведених вище вимог до особистості, розвитку, знанням і вмінням дошкільника, що надходить школу, ми бачимо різноманітні завдань, які необхідно вирішити вихователю в процесі його педагогічної діяльності, щоб отримати шуканий результат своєї праці. А також щоб виховно-освітній процес був найбільш ефективним, по всій видимості, вихователю ще на найпершому етапі, шаблі його роботи з малюками потрібно чітко уявляти ту модель особистості, ті знання, вміння та якості, які він повинен сформувати у своїх вихованців до школи. Тому необхідно допомогти педагогам дитячих дошкільних установ в побудові інваріантної моделі особистості майбутнього школяра, визначити найбільш значущі складові її, а так само виявити умови, за рахунок яких досягається вершина майстерності у професійній діяльності вихователя дитячого садка.

Висновок. З аналізу психолого-педагогічних аспектів професіоналізму педагогічної діяльності вчителів шкіл і вихователів дитячих садків випливає, що продуктивність педагогічної діяльності залежить від взаємозв'язку кількох характеристик педагогічної праці, а саме:

- Професіоналізму особистості педагога (наявності любові до дітей, знань за спеціальним предмету, з вікової психології, технології навчання і виховання дітей, наявності педагогічних здібностей, гуманістичної спрямованості, особливих емоційно-вольових якостей особистості, креативності та інших спільних спеціальних здібностей);
- Професіоналізму діяльності (розвиненості структурно-функціональних її елементів: гностичного, проєктувального, конструктивного, організаційного та комунікативного);
- Особливостей педагогічного спілкування (стилю педагогічного спілкування, типу ставлення до вихованців, комунікативних здібностей і вмінь педагога, техніки педагогічного спілкування).

Резюме. Питання актуальності продуктивної педагогічної діяльності вихователя дитячого дошкільного закладу, що залежить від взаємозв'язку професіоналізму особистості педагога, професіоналізму діяльності особливостей педагогічного спілкування. **Ключові слова:** критерії продуктивності, проблема готовності до школи, рівні психічного і фізичного розвитку дітей, шкільна зрілість, інтелектуальна зрілість, психологічна і пізнавальна зрілість дитини, новоутворення дошкільного та молодшого шкільного віку.

Резюме. Вопрос актуальности продуктивной педагогической деятельности воспитателя детского дошкольного учреждения, который зависит от взаимосвязи профессионализма личности педагога, профессионализма деятельности особенностей педагогического общения. **Ключевые слова:** критерии продуктивности, проблема готовности к школе, уровни психического и физического развития детей, школьная зрелость, интеллектуальная зрелость, психологическая и познавательная зрелость ребенка, новообразования дошкольного и младшего школьного возраста.

Summary. The question of urgency productive educational activities caregiver children's pre-depends on the relationship of the individual teacher professionalism, professionalism activity characteristics of pedagogical communication. **Keywords:** performance criteria, the issue of readiness for school, the level of mental and physical development of children, school maturity, intellectual maturity, psychological and cognitive maturity of the child, cancer preschool and primary school age.

Література

1. Агафонова И. Н. Экспресс-диагностика готовности к школе. - СПб.: Санкт-Петербургский Государственный университет педагогического мастерства, 1997 - 61с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. - М.: Наука, 1977 - 387с.
3. Бондаренко Е. А. О психическом развитии ребенка. - Минск: Нар. асвета, 1974 - 126с.
4. Венгер Л. А. и др. Программа "Одаренный ребенок"; (Основные положения). - М.: Новая школа, 1995 - 64с.
5. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. - М.: Педагогика, 1989 - 560с.
6. Кравцова Е. Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. - М.: Педагогика, 1991 - 152с.
7. Мухина В. С. Детская психология. - М.: Просвещение, 1985 - 272с.
8. Мясищев В. Н. Психология отношений./ Под ред. А. А. Бодалева. - М.: Институт практической психологии, Воронеж: НПО "МОДЭК", 1995 - 356с.
9. Программа воспитания в детском саду. /Отв. ред. М. А. Васильева. - М.: Просвещение, 1982 - 160с.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. - М.: Учпедгиз, 1946 - 704с.
11. Фесюкова Л. Б. От трех до семи. - Харьков: ФОЛИО, 1996 - 444с.